

СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ И ЊЕНА ИСТОРИОГРАФИЈА

Питање националности и идентитета – некад

Рад се бави почетним кругом историјског осветљавања српске књижевности од најстаријих писаних сведочанстава до средине XIX века. То је период дуг седам деценија. Формирање књижевне историографије код Срба почиње, наиме, са Доситејем Обрадовићем (1803) а заокружује се *Историјом српске књижевности* Стојана Новаковића (1871). Ради се о кретању националне историографске мисли од иницијалних потреба и идеја до изградње оквира који ову мисао омогућује као науку.

У раду се, с једне стране, именују и описују прекретне (одлучујуће) тачке за-снимања српске књижевне историографије. На другој страни, приказују се извесни персонални моменти карактеристични за њено успостављање и даљи развој. Утолико, истраживачка пажња усмерава се прво на проблем преласка, односно преображаја старе српске књижевности у нову, а потом на трагове и факторе ван-књижевног, идеолошког утицаја на правац и исходе књижевноисторијских и националнокултурних подухвата Лукијана Мушицког, Лазара Бојића, Јована Суботића, Јована Ристића, Стојана Новаковића.

Кључне речи: српска књижевна историографија, персонално начело формирања и развијања идеја и метода, Лукијан Мушицки, Лазар Бојић, Јован Суботић, Јован Ристић, Стојан Новаковић.

1.

Доситејев екскурс у предговору *Еџици*,¹ нацрти Лукијана Мушицког,² Соларићеви увиди,³ Копитареве пројекције,⁴ биографска огледања о

¹ Доситеј Обрадовић, *Еџика или философија наравоучијелна* (1803).

² Лукијан Мушицки [Скице 1805–1821], Архив САНУ, 9240/1–30.

³ Павле Соларић, *Поминак книжески о Славено-Србском в Млејках Печайанију* (1810); „Погледи на језик и књижество илиричко” (1820).

⁴ Јернеј Копитар, „Patriotische Phantasien eines Slaven” (1810); „Beiträge zur Übersicht der serbischen Literatur in dem ostereichischen Kaiserstaate” (1811); „Blick auf die Slavischen Mun-

писцима,⁵ записи Јозефа Добровског,⁶ Бојићев памјатник,⁷ Шафарикова прва и друга *Историја*,⁸ писма Георгија Магарашевића,⁹ Суботићеве црте с бечком допуном,¹⁰ Ристићева студија и одговор,¹¹ Даничићеве лекције,¹² Пипинов преглед,¹³ Абердарове опсервације,¹⁴ Јагићева *Хисторија*,¹⁵ Васиљевићев осврт,¹⁶ синтезе Стојана Новаковића¹⁷...

Дати у поретку који васпоставља рађање и развитак српске књижевне историографије, предочени одломци, чланци, расправе, књиге, могу пред очима и у свести савременог истраживача наступати са више нивоа и на различите начине – на пример скупа, појединачно, паралелно, изукрштано, у подгрупама, чак као систем. Међу њима ипак, у методскоме смислу, три су одређујућа.

Први од поменутих начина је да наведени радови представљају

darten ihre Literatur und die Hülfsmittel sie zu studieren" (1813) [српски преводи: „Поглед на диалекте Славенске, њиово Књижество, и спомоћна средства к познанију њиовом" (1815); „Патриотске фантазије једног Словена" и „Прилози прегледу српске литературе у Аустријском царству" (1984)].

⁵ Јефтимије Ивановић, Георгије Магарашевић, Михаило Витковић, Константин Богдано-вић, Платон Атанацковић, Вук Караџић, Јован Стерија Поповић...

⁶ Јозеф Добровски, „Serbica" (1814).

⁷ Лазар Бојић, *Памјатник мужем у славено-сербском књижеству славним в жерѣву ѣризна-телности и благодаренија* (1815) [Транскрипција 2019].

⁸ Павел Ј. Шафарик, *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* (1826); *Geschichte der südslawischen Literatur* (1–3): III. *Geschichte der serbischen Literatur* (1865) [српски превод: *Историја српске књижевности* (2004)].

⁹ Георгије Магарашевић, „Писма Филосерба о сербској литератури" (1829).

¹⁰ Јован Суботић, „Неке черте из повестнице сербског књижества" (1846/47); *Einige Grundzüge aus der Geschichte der serbischen Literatur* (1850).

¹¹ Јован Ристић, *Die neuere Literatur der Serben* (1852) [српски превод: *Новија књижевност у Срба* (1964)]; „Одговор на претресивање мога дела *Die neuere Literatur der Serben*" (1852).

¹² Ђура Даничић, „Почетак српске књижевности" (1862).

¹³ У: А. Н. Пыпинъ (и В. Д. Спасовичъ), *Обзоръ исторіи славянскихъ литературъ* (1865) [српски превод: А. Н. Пипин, *Прејед историје српске књижевности* (1971)]

¹⁴ Милан Кујунџић Абердар, „Поглед на књижевност српску" (1865).

¹⁵ Vatroslav Jagić, *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga* (1867).

¹⁶ Алимпије Васиљевић, „*Историја српске књижевности* Стојана Новаковића" (1867).

¹⁷ Стојан Новаковић, „Лак поглед на развитак српске књижевности" (1862); *Историја српске књижевности* (1867); *Историја српске књижевности* (1871).

обједињено сведочанство о постепеном, мада не и увек повезаном, ширењу и продубљивању, развијању и афирмисању критичко-историјске свести како о постојаности, тако и променљивости (покретљивости) целоснога бића националног литерарног стваралаштва – сходно, разуме се, деловању епохалних духовних и социјалних процеса условљених, уз остало, научном традицијом и савременошћу, сродним факторима у суседству и свету.

Други вид разумевања књижевноисторијских схватања и ставова изнетих у именованим текстовима српских и иностраних аутора може се охарактерисати као асинхрона лествица индивидуалних становишта и идеја усмерених на постулацију, опис и тумачење прекретних тачака у српском књижевно-културном и друштвеном кретању кроз време.

Трећи начин пријема читује се, прво, као установљавање и препознавање природе примењених начела повеснолитерарног проучавања; у следећем кораку као оцена аналитичко-теоријске адекватности и употребљивости изабраних мерила; на последњем степену као оперативно сливање стечених искустава и знања у целовит и применљив научни оквир.

Историја српске књижевности Стојана Новаковића, завршног имена у горњем низу, у основноме задовољава управо истакнуте захтеве.¹⁸ Управо као таква, она је године 1871. затворила почетни круг с једне стране повеснокритичкога осветљавања српске уметничке и народне литературе од њених најстаријих писмених споменика до половине XIX столећа (до деценије у којој је настала), а са друге: усвојивши и применивши за оно време оптималне принципе стране и домаће књижевне историографије, она је изградила и демонстративно потврдила начела научног истраживања, представљања и вредновања националне књижевности у њеној „целокупности”¹⁹ и јединству.²⁰

¹⁸ Разуме се, као све људско и све што не крије дугове својој области (њеноме жанру и сазнајним дометима), а онда и времену и социоисторијским приликама, Новаковићева *Историја српске књижевности* није поштеђена разноимених превида и несавршености (Алимпције Васиљевић и Павле Поповић, који аутору, иначе, одају висока признања, у том су погледу изричитији од других; в. А. Васиљевић, „*Историја српске књижевности*... [Стојана Новаковића]”, *Матица*, Нови Сад, II/29 и 30, 1867, стр. 717–720 и 739–744; П. Поповић, „Рад Стојана Новаковића на историји српске књижевности”, у зборнику *Споменица Св. Новаковића*, Српска књижевна задруга, Београд, 1921, стр. 47–60).

¹⁹ Реч коју Новаковић радо користи (за значење које јој придаје в. Стојан Новаковић, „Духовни живот”, *Годишњица Николе Чујића*, Београд, IV, 1882, стр. 90).

²⁰ Уп. најновије радове о Новаковићевој књижевној историографији: Душан Иванић, „Народност, природност, изворност: историја српске књижевности у тумачењу Стојана Новаковића”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, Нови Сад, књ. XLIX/3, 2001, стр. 377–398; Ненад Николић, „Стојан Новаковић: историја националне књижевности као народне”, *Идентитет српске књижевности*, Српска књижевна задруга, Београд, 2019, стр.

2.

Целокупност и јединство!

Питање корпуса српске књижевности, њеног географског простирања, језичког идентитета, историјског развитка, духовног трајања у постојбини и у породици европских литература источноправославног наслеђа, а од XVIII века и у односима са западнокатоличком и протестантском традицијом, природно је заокупљало науку о српској књижевности од самих њених почетака, суочавајући је не једанпут с проблемима који делују у најмању руку гротескно.

О каквим проблемима је реч можда најрадикалније показује пример првог страног писца историје српске књижевности. У години најинтензивнијега рада на својој историји словенских језика и књижевности према свим наречјима, Павел Јозеф Шафарик је, наиме, овако 1822. године написао пријатељу и сараднику Франтишеку Палацком, иначе оцу чешке историографије и главном творцу програма аустрославизма: „[Георгије] Магарашевић, овдашњи професор, издаје нову историју а ради на српско-немачко-латинском речнику. Али чему ће то послужити пре но што буде решено *шћа је ѿо 'срѣско*.”²¹

За Стојана Новаковића се, међутим, ово и њему слична питања нису постављала. Рецимо, проблем припадности, односно идентитета, простирања и трајања српске књижевности он има решен већ на приступним страницама прве *Историје* (1867).

Тај одсудни чинилац и унутрашњег и формалног устројства Новаковићевог дела представља периодизација – њоме је декларативно изражена „целокупна радња” свих књижевних Срба узетих на аналитичко-историјски приказ. Подела изгледа овако: „I. Стара књижевност Срба источне

71–124; Ана Мумовић, „Прва српска историја књижевности као критика”, *Прејед истјорија срѣске књижевностѣи*, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, Лепосавић, 2021, стр. 101–119; Душко Певуља, „Књижевна историја Стојана Новаковића”, поговор у: Стојан Новаковић, *Истјорија срѣске књижевностѣи* (прир. Д. Певуља), Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, Центар за српске студије, Књижевна задруга, Бања Лука, Подгорица, 2021, стр. 202–225.

²¹ Нав. према: Ђорђе Живановић, *Георѣје Маѣарашевић (1793–1830)*, Матица српска, Нови Сад, 1976, стр. 127 (курзив Ј. П.). – Четири године доцније показало се да Шафарик има сопствено решење; изнео га је у својој првој историји (*Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*, Ofen, 1826), а потом, у много развијенијем, исцрпно документованом облику, и у другој, постхумно штампаној, за српску науку важнијој његовој синтези (*Geschichte der südslawischen Literatur*, I–III, Prag, 1863–1865), чији је трећи том у целисти посвећен српској литератури (*Geschichte der serbischen Literatur*, 1865; *Истјорија срѣске књижевностѣи*, прев. Мирјана Д. Стефановић и Милана Мразовић, Београд, Нови Сад 2004).

цркве на српско-словенском језику; II. Стара књижевност Срба западне цркве и дубровачка поезија; III. Новија књижевност”.²²

У другој Новаковићевој *Историји српске књижевности* (1871) – која је, по ауторовим речима, „с малим изузецима, наново писана”,²³ – периодизација је, иако суштински подударна са ранијом, изложена прецизније и разумејеније: „Узимајући у историју књижевности српске сву књижевну радњу која се радила међу поменутиим народом [...] можемо васколики тај рад поделити на три раздела. [...] *Први раздео* обухвата сву књижевност која се писала у српској држави и после њене пропасти, почињући од Немање, из кога времена имамо најстарије споменике, па све до XVIII века. Језик је у овоме разделу српскословенски, правац богословско-црквени. [...] *Други раздео* који би се могао звати раздео далматинско-дубровачки, почиње се од XV века а свршује у половини XVIII, у којој се књижевни живот наш премешта у Хрватску, Славонију и Угарску. То је век талијанског хуманизма и уметне поезије пресађене у приморје далматинско. [...] *Трећи раздео* почиње постанком нове српске књижевности међу Србима у Аустрији, писане на правом народном језику [...] Правац је овога раздела школа и образовање народа, дакле махом правац савремене европске књижевности.”²⁴

Тиме, друго Новаковићево разврставање је, с једне стране, истакло целовит карактер националне књижевности „од како се за Србе зна”,²⁵ а с друге, до краја је оснажило његову у основи историософску идеју о комплементарном јединству српске нације и књижевности која се у њеном открићу одвајкада ствара.

3.

Стојан Новаковић није био сам док је уобличавао своју слику развојних токова српске књижевности. У пословима класификације грађе све време су му при руци били слични потхвати Мушицког, Шафарика, Пипина, Суботића. Он то није крио. Но, одувек је познато, савршених подела нема.

Ни Новаковићева периодизација није, према томе, лишена недоследности. Био је он тога свестан још при писању „Лаког погледа на развитак

²² Стојан Новаковић, *Историја српске књижевности*, Београд, 1867, стр. 24.

²³ Стојан Новаковић, *Историја српске књижевности*. Друго, сасвим прерађено издање, Београд, 1871, стр. V.

²⁴ *Истио*, стр. 5–6.

²⁵ *Истио*, стр. 2.

српске књижевности” (1862).²⁶ Колебање се поновило пет година касније; у првој *Историји* нагласио је: „И по језику којим се писало и по правцу којим је ишла књижевност сама, српска књижевност може се поделити на стару и нову.”²⁷

Поменути исказ Новаковић је избрисао из друге *Историје*, али ће његов траг, додуше у друкчијем контексту и у преобликованом виду, остати као став да се „не може временом и годином означити кад на ком крају нашег народа почиње” раздобље нове српске књижевности.²⁸ Утолико је то теже – написаће на више места – јер се ради о раздобљу застоја у историјском развоју књижевности,²⁹ о таквом и толиком застоју да се може говорити о прекиду у литерарном постојању народа. Уосталом, то је било становиште готово свих Новаковићевих претходника на пољу изградње националне историје књижевности.

4.

Јасан белег о томе оставио је већ Лазар Бојић у књизи *Памјатник мужем у славено-србском књижеству славним* (1815), делу које представља важан корак на путу конституисања српске књижевне историографије, тако рећи почетак стварања српске историје српске књижевности. Уз увод, у којем је укратко изложио општа обележја дотадашњег литерарног стваралаштва код Срба оцењујући га према другим европским књижевностима, Бојић је „израдио” и први објавио табеларни преглед писаца српске књижевности.

У књизи је, ипак, од највећег значаја Бојићева периодизација српске књижевности. Он српску књижевност дели на стару и нову, и та подела остаће темељна све до данас. Последњи представник старе књижевности по њему је Ђорђе Бранковић, док „ново [књижество] пак начало своје узима од Орфелина”.³⁰ Међутим, Бојићева подела није оригинална. Годину

²⁶ Оглед је објављен у алманаху *Лицејка* (Београд), 2 (1862), стр. 1–41. – „Лак поглед на развој српске књижевности” Миодраг Матицки овако оцењује: „То је први концепт који ће [Новаковић] доцније проширити, исправити, боље компоновати и објавити као посебну књигу *Историју српске књижевности*, 1867” (М. Матицки, „Алманах *Лицејка* као претходница часописа *Вила*”, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, Београд, књ. LXVII/1–4, 2002, стр. 350).

²⁷ *Историја српске књижевности*, 1867, стр. 24.

²⁸ *Историја српске књижевности*, 1871, стр. 169.

²⁹ *Ист*, 6, 80, 93.

³⁰ Лазар Бојић, *Памјатник мужем у славено-србском књижеству славним в жерјиву*

дана пре тога овакву периодизацију српске књижевности извео је Добровски, а Бојић ју је од њега дословно преузео.³¹

Једна црта заједничка је најранијим српским и страним историчарима српске књижевности: сви они бејаху „знаоци језика”,³² што је одлика која ће пресудно утицати да главни интерес те историографије буде филолошки.³³

Природа поменутог филолошког интереса испољава се више него очито већ у белешкама за писање историје српске књижевности, које је за собом оставио Лукијан Мушицки. По њему, српска књижевност развијала се у двојаком језику, па отуда имамо славенско књижество – писано од 850. године на црквеном језику, и сербско књижество – писано на народном језику, чији почетак Мушицки види у години појављивања првих Доситејевих дела (1783).³⁴ У Лукијановом виђењу, дакле, стара и нова српска књижевност одељене су једна од друге, а главни критеријум те поделе представља језик којим је књижевност писана.

Прекид у развоју српске књижевности који је Мушицки извео из лингвистичког мерила, Јован Суботић прошириће, две деценије касније, на читаву културноисторијску сферу. Књижевни седамнаести и осамнаести век за њега не постоје; он ту затиче „потпуну таму и ништоћу”.³⁵ По Суботићевом мњењу, „тек с концем прошлог стољећа [осамнаести век] почело је сунце просвјештенија у овом језику прве луче на народ србски просипати”.³⁶

йризнайелносьи и благодаренија, 1815. (прир. Исидора Бјелаковић и Драгана Ђрбић; транскрибовала И. Бјелаковић), Матица српска, Нови Сад, 2019, стр. 79.

³¹ Исто.

³² Израз Светислава Вуловића: „Од Шафарика до данас, што је год било бољих дела о словенским књижевностима, махом су их писали знаоци језика” (С. Вуловић, „Наука о књижевности и изучавање словенских књижевности”, 1882, *Целокуйна дела*, прир. Ј. М. Продановић, књ. 2, Београд [1932], стр. 90).

³³ Вид. Павле Поповић, „Проучавање српске књижевности, његови правци и методи”, 1904, *Књижевна критика – књижевна историографија* (прир. Мирослав Пантић), Сабрана дела, књ. X, Београд, 2002, стр. 10–11.

³⁴ Подробније о Мушицком као литерарном историчару вид. у чланку Ђорђа С. Костића „Лукијаново схватање историје књижевности” (зборник радова *Манасићир Шишићовац*, ур. Динко Давидов, САНУ, Београд, 1989, стр. 151–153), такође: Јован Пејчић, „Рађање српске историје књижевности” (2007), *Зрна, расад, жетва*, Алтера, Београд, 2015, стр. 44–55.

³⁵ Јован Суботић, „Неке черте из повестнице сербског књижества” (1846/47), у: *Заснивање националне критике* (прир. Драгиша Живковић), Матица српска, Институт за књижевност и уметност, Нови Сад, Београд, 1983, стр. 195.

³⁶ Исто. – Седам година по објављивању прегледа у *Лейхойсу Матиице српске*, три године

Јован Ристић, опет, почетак нове српске књижевности помера уназад, али га зато, у литерарном смислу, сматра неоригиналним и неважним. Разлог неаутентичности Ристић налази у самим писцима: школовали су се „у западним центрима и нису умели да осете дух свога народа”.³⁷ По њему, Вук је тај који је проучавање српске књижевности коначно довео на прави пут видећи њен „природни почетак [...] у објављивању народних умотворина”,³⁸ што значи да, по Ристићу, истинско прочеље наше националне књижевности представљају прва десетлећа деветнаестог века.

Као што се види, Суботић и Ристић су рођење нове српске књижевности назначили више посредно, док је Мушички у томе погледу много одређенији. Он је, штавише, запазио паралелно постојање два тока српске литературе, оне на црквенословенском и оне на народном језику, чак и случајеве преплитања.³⁹ Сва тројица су, међутим, истицали прекид у развоју, не остављајући при томе никаква сопствена сведочанства о средњовековној књижевности.

То што су „пропустили” књижевни историчари⁴⁰ учинио је, ауторитативно и одсечно, оснивач српске науке о језику. Године 1862. Ђура Даничић је, мада уз благу ограду, пресудио: „Стара књижевност српска – колико је данас знамо – овога се периода (XI–XV век) и поче и сврши. Јер и држава српска овога периода поста и пропаде.”⁴¹

после његовога проширеног издања на немачком, Суботић ће – приређујући *Цвећник српске словесности* (I–II, Беч, 1853), читанку за ученике српских средњих школа у Аустрији, у ствари антологију српске књижевности – у уводу другачије представити српску књижевност; видеће је као троделну целину са Светим Савом на челу: „Првиј период почиње с крајем XII века, па траје до краја XVII столећа (1189–1699). Другиј период почиње са половином XV века, па тече до половине XVIII столећа (1450–1750). Трећиј период почиње са XVIII веком и траје данас” (стр 6).

³⁷ Јован Ристић, „Новија књижевност у Срба” (прев. Зора Мијатовић; изворно издање: *Die neuere Literatur der Serben*, Berlin 1852), у: *Заснивање националне књижевности*, стр. 274.

³⁸ Исто, стр. 278.

³⁹ Ђ. С. Костић, „Лукијанова схватања историје књижевности”, стр. 153.

⁴⁰ Вредно је навести да се сличан „пропуст” није, рецимо, догодио Јакову Игњатовићу. У „Погледу на књижество”, објављеном 1856. године у *Сербском лејшойису* (Нови Сад), Игњатовић је, на пример, смотрено упозорио: „И старија и нова литература имају своју заслугу. Ако се нова од старије у млогом, а особито што се правца тиче, одвећ разликује, опет и старија уважање заслужује, јер је новој за прелазак служила” (*О књижевности*, прир. Живојин Бошков, Одабрана дела, књ. IX, Матица српска, Јединство, Нови Сад, Приштина, 1988, стр. 33).

⁴¹ Ђура Даничић, „Почетак српске књижевности” (1862), *Књија Ђуре Даничића* (прир. Војислав Ђурић), Српска књижевна задруга, Београд, 1976, стр. 142.

Ето мисли која ће се, и онда када је не наведу изричито, задуго налазити у позадини решења и визија бројних потоњих књижевних историчара и критичара. И мало ће се који од њих упустити у проверу истинитости Даничићеве тврдње или, макар хипотетички, поставити питање литерарног шеснаестог и седамнаестог века код Срба.

То питање, у сваком случају, није поставио Стојан Новаковић, ученик Даничићев и његов наследник на Катедри за језик и књижевност Велике школе у Београду. Наиме, као за учитеља, изворна књижевност и за Новаковића престаје да се ствара са пропашћу српског царства.⁴² Тек је Доситеј Обрадовић „новијој нашој књижевности темеље ударио”,⁴³ вели Новаковић, док литературу створену у вековима који спајају старо и ново доба класификује као „историјска дела” која „нису доспела до потпунога књижевног развитка, него су се на нискоме ступњу зауставила”.⁴⁴

*

То, разуме се, није прекид у развиту, као што опет, на другој и старијој страни, прелазак књижевности са старосрпског (црквено-словенског) на народни (вуковски) језик није дисконтинуитет. Најважније у свему је то што је са Стојаном Новаковићем питање свршетка средњовековне, односно почетка нове српске књижевности, питање границе која их раздваја/спаја, заузело предњи план и од тог се места не помера. На почетку рада споменут „почетни круг српске књижевне историографије” ту се завршава.

Све је, у ствари, у књижевности и култури, уопште у духовним пределима, дакле тамо где се стварају дела и установљују вредности – један тестамент, понекад и понегде без печата, али увек тестамент.⁴⁵

⁴² Стојан Новаковић, *Историја српске књижевности* (1871), стр. 66.

⁴³ *Истио*, стр. 194.

⁴⁴ *Истио*, стр. 80.

⁴⁵ Подробно о овим проблемима в. у: Јован Пејчић, „Мит о прекиду у развиту српске књижевности”, *Путиevi српске науке о књижевности*, Српска књижевна задруга, Београд, 2020, стр. 19–70.

Jovan Pejčić

Faculty of Philosophy in Niš

Department of Serbian Language and Literature (retired)

SERBIAN LITERATURE AND ITS HISTORIOGRAPHY

The question of nationality and identity – in the past

Summary: The paper examines the initial circle of historical coverage of Serbian literature from the oldest written testimonies to the middle of the 19th century. It is a period of seven decades. The formation of literary historiography among Serbs began, namely, with Dositej Obradović (1803) and ended with the *History of Serbian Literature* by Stojan Novaković (1871). It is about the movement of national historiographical thought from initial needs and ideas to the construction of a framework that transforms this concept into a science.

On the one hand, the paper determines and describes the turning (decisive) points of the founding of Serbian literary historiography. On the other hand, certain personal moments that characterized its establishment and further development are presented. To that extent, research attention is focused first on the problem of transition, i.e. transformation of old Serbian literature into the new one, and then on traces and factors of extra-literary, ideological influence on the direction and outcomes of literary-historical and national-cultural endeavours of Lukijan Mušicki, Lazar Bojić, Jovan Subotić, Jovan Ristić, Stojan Novaković.

Keywords: Serbian literary historiography, personal principle of formation and development of ideas and methods, Lukijan Mušicki, Lazar Bojić, Jovan Subotić, Jovan Ristić, Stojan Novaković.